

KAZAK FOLKLORUNDA YEDİ BAŞLI EJDERHA*

Seven Headed Dragon In Kazakh Folklore

Prof Dr. Zhanat AIMUKHAMBET**

Aiauzhan KASSEN***

Doç. Dr. Karlygash KURMAMBAYEVA****

ÖZ

Bu makalenin konusu olarak mitik düşünce ve Kazak halk anlatmalarında “yedi başlı ejderha ile savaşıma” motifi seçilmiştir. Mitik bir varlık olan ejderhanın Avrupa ve Asya mitlerindeki varlığı ve özellikleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Kaosun, bununla beraber kötülüğün sembolü olarak görülen bu ejderha kimi folklor kaynaklarına özgü bir biçimde bilgeliliğin temsili olarak da karşımıza çıkmaktadır. Hâlbuki Türk soylu topluluklar arasında, bunlar arasında ve özellikle Kazak folklorunda yedi başlı ejderha sıklıkla tek bir tipte, yani kötülük sembolü olarak tasvir edilmektedir. Mitik düşünceden folklor yaratmalarına geçen ejderhanın yedi başı olduğu ve kahramanın bu yedi başın her birini kesişinin sembolik bir anlamı olduğu bilinmektedir. Ejderha; insanoğluna tehlike saçan, dehşetli bir güç olarak birçok folklorik yaratmanın temel kahramanına dönüşmüştür. Kahramanlık konulu destanlar ile diğer halk anlatmalarında, masal, aşk ve din temalı anlatmalarda ve halk hikâyelerinde anlatmanın ana kahramanının asıl düşmanı ejderha olmuştur. Dolayısıyla, kahramanın yiğitliğini sinadığı, ün saldırdığı olay da ejderhayı yenmesi haline gelmiştir. Kazak folklorındaki temel ve kalıcı motiflerden biri, yedi başlı ejderha ile kahramanın savaşı olagelmıştır. İnsanların yaşadığı yerlerin yakınına gelen ve beraberinde büyük bir dehşet ve kahr getiren ejderhayı öldürmek, onun yedi başını kesmek masal örüntüsünün itici gücü, temel kaldıraç olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatılan bu meseleler makalenin temel yönelim noktasına alınarak, konu Kazak folklor metinlerinden örnekler verilerek tahlil edilmiş ve bu konuda kimi düşünceler ileri sürülmüştür. Kazak folklor yaratmalarında daima korkunç düşman olarak tasvir edilen yedi başlı ejderha bütün halka korku salmaktadır. Mitik düşüncedeki ejderha anlatmalara aktarılrken birçok hayvana ait özelliği kendinde toplamıştır. Anlatmalarda görülen ejderhanın üç veya yedi başlı olması, vücudunun kertenkele ya da yılan benzemesi, uçmak için kanatlarının olması mitolojik ejderhaya has özelliklerdir. Batı halklarının folklorunda zalim ve korkunç olarak görülen ejderha; doğu halklarının folklorunda bilge, kâmil ve akıl sahibi, koruyucu ve kollayıcı olarak da görülmektedir. “Er Töştük” destanının Kazak, Kırgız ve Tatar varyantlarında ejderha ile mücadele motifi vardır. Kazak varyantlarında başkahraman yer altındaki “Jılan Bapı Han”ın ülkesine sefere çıkar. Kahraman yeryüzüne geri döneceği vakit çınar ağacının dibindeki ejderhayı öldürüp Simurg kuşunun yavrularını kurtarır. Bu destanın Tatar varyantında ejderha yılan Er Töştük’ü yer altı dünyasına götürür. Buradaki amacı, kendilerine tehlike arz eden zalim güçten kendilerini kurtarmasını sağlamaktır. Yedi başlı ejderhayla savaşıp zafere ulaşan kahramanlardan biri “Dede Korkut Kitabı”ndaki anlatmalarda gördüğümüz Salur Kazan’dır. “Dede Korkut Kitabı”nın yeni nüshasında “Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi” olarak adlandırılan on üçüncü destan bulunmaktadır. Kazak folklorunun “Kubıgul”, “Kıssa Kulamerger”, adlı destanlarında “Jalgız Közdi Dew”, “Altın Müyizdi Kiyik”, “Er Töstik”, “Ayudew”, “Kulatay Batır”, “Jartı Töstik”, “Ayualpan, Swdsalpan” hikâyelerinde; “Kıssa Cemşid”, “Kıssa Tahir”, “Şahmaran”, “Hikayat dastan Hatımtay”, “Ebugalisina Abilharis”, “Kıssa Şakir Şakiret”, “Kıssa Melik Hasan”, “Koysı Batır” adlı destan-hikâyelerde “Seypilmelik”, “Kıssa Dandan”, “Kıssa Bahram”, “Kıssa Şahzade” gibi aşk destanlarında, “Kıssa Kahraman” adlı dini destan ile “Uykıdağı Batır”, “Nurgızarın Bulbul” adlı efsanelerde yedi başlı ejderha kahramanın yendiği baş düşman olarak geçmektedir. Kazak folklorundaki temel motiflerden biri yedi başlı ejderhayla kahramanın savaşıdır. Ülkeye gelip büyük felaket ve kahr getiren ejderhanın yedi başını keserek onu öldürmek halk anlatmalarındaki olayların etkileyici gücü olarak görülmektedir. Makalede, bu meselelere dikkat çekilip, Kazak halk anlatmalarının metinlerinden örnekler verilerek konu incelenecek ve bu çerçevede bir sonuç ortaya konacaktır.

* Geliş tarihi: 22 Temmuz 2021 - Kabul tarihi: 28 Eylül 2022
Aimukhambet, Zhanat; Kassen, Aiauzhan; Kurmambayeva, Karlygash. “Kazak Folklorunda Yedi Başlı Ejderha” *Milli Folklor* 136 (Kış 2022): 192-204

** Lev Gumilyev Avrasya Milli Üniversitesi Filoloji Fakültesi, Kazak Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, e-mail: a_zhanat@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-7061-3000.

*** Lev Gumilyev Avrasya Milli Üniversitesi Filoloji Fakültesi, Kazak Edebiyatı Bölümü Alanında Bilim Uzmanı, e-mail: aiauzhan96@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-9573-5629.

**** Şakarım Semey Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Kazak Filolojisi ve İletişim Bölümü Öğretim Üyesi, e-mail: karlitos-73@mail.ru, ORCID ID: 0000-0001-6022-3992.

Anahtar Kelimeler

Mit, Destan, Kahraman, Olağanüstü Varlık, Mücadele.

ABSTRACT

This article analyzes the motive of the battle with the seven headed dragons in mythic cognition and folklore. The image of the mythological dragon in European and Asian myths is compared and its characteristics are examined. The fact that this approval, which is seen as a symbol of chaos and evil, also symbolizes wisdom, is characteristic of in some folkloric creations. However, in the folk narratives of Turkic peoples, including Kazakh folk narratives, the seven headed dragons are more often depicted in one character, that is, in the form of evil. It is known that the seven headed dragons, which have been passed from mythical ideas to folk narratives, have a symbolic meaning for the hero to destroy each of those seven heads. The giant dragon, as a natural force that threatens humanity, has become the main character of many folklore works. In ancient epics and fairy tales, stories, love stories, religious epics, legends, the main enemy of the main hero is the dragon, as well as an event in which the hero's heroism is criticized and glorified-the victory over the Dragon. The Seven-Headed Dragon, which is constantly described in the works of Kazakh folklore as a formidable enemy, causes fear for the entire country. The dragon in mythical stories has accumulated several characteristic features of the animal. The presence of three or seven heads, the body resembles a lizard or snake, and the presence of a flying wing are the main features of the mythical dragon. In the folklore of western countries, the Dragon, which is evil, terrible, in the folklore of Eastern peoples, the Dragon is shown as a wise, perfect mind, Guardian. In the Kazakh, Kyrgyz, and Tatar versions of the fairy tale "Er Tostik" there is a moitva fight with a dragon. In the Kazakh version, the main hero travels underground to the Land of Snake Baba Khan. During the ascent to the ground, Baiterek killed a dragon and saved the chicks of a giant bird. In the Tatar version of this fairy tale, the dragon snake takes Er Tostik to the underworld. The purpose in it is to ask them to save themselves from the evil force that threatens them. One of the heroes who fought and won the battle with the seven main Dragons was Salor Kazan, the hero of the book "korkyt Ata". In the new version of the book "Korkyt Ata" there is a thirteenth verse called "Salor Kazan killed the seven headed Dragons". In the ancient epics of Kazakh folklore "Kubygul", "Kissa Kulamergen", "one-eyed dau", "Golden Horn saiga", In the fairy tales "Er Tostik", "Ayudau", " Kulatai batyr", "Zharty Tostik", "Ayalpan, Sudysalpan, Taudytalpan", "Deldash batyr", "Kokzhan batyr and Dragon", " Kissa Zhamshid", "Kissa Tahir", "Shahmaran", "Hikayat Dastan Khatymtay", "Abugalisisa, Abulkharis", " Kissa Shakir, Shakirat", "Kissa Malik Hasen", "Koshi Batyr", "Seipilmalik", "Kissa Dandan", "Kissa Bahram", "Kissa Shahizada", as well as religious dastans "Kissa Kaharman" and "Sleeping Batyr", in the legends of "nurguzaryn nightingale", the Seven-Headed Dragon is shown as the main enemy that the main hero will defeat. The Battle of batyr with the seven main dragons is one of the main and stable motifs in Kazakh folklore. The killing of a dragon, which came to the edge of the country and caused terrible horror and suffering, the destruction of its seven heads is the driving force, the main mechanism of the story of the folklore work. These issues are taken into the form of an article, analyzed with examples from the texts of Kazakh folklore, and conclusions are drawn on this basis.

Keywords

Myth, epic, hero, unusual creature, struggle.

Giriş

Ejderha, mitik karakterlerden biridir. Onun, iki kanadının yardımı ile uçabilen, ağzından ateş saçan ve yılan görünümüne farklı bir yaratık olduğu bilinmektedir.

Yedi başlı ejderha mitik âlemdede çok dehşetli, korkunç, büyük bir güce sahip ve insanı tehlikeye sokan bir yaratıktır. Bazı mitoloji araştırmacılarına göre yedi başlı ejderha çok korkunç ve büyük güce sahip bir ejderhadır ve aynı zamanda yeryüzünde kaosun sembolüdür.

"Ejderha" (Kzk. Aydahar) sözcüğünün etimolojisi hakkında Kazak mitolojist Serikbol Kondıbay şöyle demektedir: "Ejderha sözcüğünün dey- Türkilik etimolojisi: Buradaki 'aji' sözcüğü 'yılan, yılan baba, anne' karşılığına gelmektedir. 'dah' sözcüğü 'ezeli hayat kaynağı, yaşam sahibi, yaşayan kul veya hayat, ömür veren' karşılığına gelmektedir. Yani ejderha 'tüm yaşamın kaynağı, doğuran anne, baba', 'yılan baba' karşılığına gelen bir sözdür. Bu açıdan bakıldığında dey-Türkilik Ejderha (Kzk. Aydahar < aji-dah, aji-dan) 'hayatı yaratan, tanrılar ve insanların, tüm canlı mahlûkların ilk atası' Kutsal/Ulu Ana kategorisinde yer alan mitolojik bir tasvirdir" (Kondıbay 2008: 332). Umumiyetle, ejderha karakterine dünyanın yaratılışı ile ilgili mitlerde rastlamaktayız.

Gor ile Seth'in savaşına müdahil olan Apop; Antik Yunan mitolojisinde Apofis kaosu temsil eden bir güçtür. Dünyanın yaratılışı hakkındaki Sümer mitinde, uçsuz bucaksız gökte dolaşan bir yaratık olan "Tiamat" da bu ejderhaya benzemektedir. Apop'un zayıflığı, körlüğü, mitolojist bilim insanlarının ifade ettiği gibi, karanlıklar âleminin muhafızı olmasıdır. D. Norman'ın bahsettiği gibi; "*Apop'un gaddarlığı veya acımasızlığı, esasında ar-namus veya ahlak hissiyatının yoksunluğudur*" (Norman 2005: 422). O, aydınlık veren güneşe ve iyiliğe karşı oluşturulan bir surettir. Kaos ile kozmos arasındaki mücadele, insan kahramanların savaşı veya kavgası şeklinde tasvir edilmektedir.

Ejderha tasviri dünya milletlerinin mitolojileri ve diğer halk anlatmalarında çokça karşımıza çıkmaktadır. Çin mitolojisinde ejderha yalnızca kutsal bir totem değil, tabiatın şiddetli güçlerini; yağmuru ve nehirlerin taşmasını tasvir etmektedir. Bununla birlikte; şimşegin, dağın ve ağaçların tanrısı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Fakat Avrupa ve Asya toplumlarında çok büyük bir güce sahip ve kötücül bir varlık olarak bilinmektedir. Kazak folklorunda da kötücül, insanoğluna zarar veren, tehlike saçan bir mahlûktur. O, yedi başlı, ağzından ateş saçan bir biçimde tasvir edilmektedir. Mitolojik anlamda kaosu ve kötücül gücü yansıtan ejderha folklor yaratmalarında müthiş bir canavar, tümüyle halka kâbus yaşatan, topluma tehlike saçan bir varlık olarak anlatılmaktadır. Dolayısıyla o, yeraltı dünyasının hükümdarıdır. O, çınar ağacının dibini masken tutup ağacın tepesindeki Simurgun (kimi zaman Kartal 'balık kartalı') yavrularını yiyen bir varlık olarak da tasvir edilmiştir.

Mitik ejderha, yeraltı dünyasında yaşayan ve "kadim" insanların" düşmanı şeklinde kabul edilmiştir. Ejderha yanı zamanda çınar ağacının kökünü kesip koparan büyük bir yılan, yeraltı hükümdarlığının, yani kötülerin yaşadığı yer olan öbür dünyanın ve kötü ruhlar dünyasının hükümdarıdır.

İnceleme

Kazak mitolojisi ve folklorunda çok sık karşılaşılan motiflerden biri yedi başlı ejderha ve onunla savaştır. Yerleşim yerlerinin yakınına gelip kendisine yiyecek isteyen bu mitik yaratığın gazabı serttir ve hiç kimsenin ona karşı koyma gücü yoktur. O, insanlara dehşet saçan, insanı da hayvanı da yok eden, aşırı korkunç bir surette karşımıza çıkar. Kazak folklorunda yedi başlı ejderha genellikle sevimsiz bir biçimde görünmektedir. Mitik bir varlık olarak ejderhayı tek başına ele alacak olursak, onun birkaç yaratığın birleşiminden meydana geldiği görülür. Örneğin bir değil birkaç başının oluşu (genelde üç veya yedi başlı ejderha şeklinde karşımıza çıkar), vücudunun kertenkeleden veya yilandan olması, kuş kantarları gibi iki kanadının olması onun başlıca özellikleri olarak görülür. Bu saydığımız özellikler mitik ejderha tasvirini adeta gözlerimizin önünde canlı bir şekilde görmemizi sağlayan özelliklerdir.

Batı toplumlarının ejderhayı kötülüğün sembolü olarak görmesine karşın, doğu toplumları ejderhayı bilgeliğin, yüceliğin sembolü olarak görürler. S. Kondıbay'ın düşüncesine göre, "Masalsı ejderha: günümüz Kazak efsane, masal ve hikâyelerindeki ejderhadır, fakat diğer ejderha yeniden yaratılmış dey-Türk mitolojisinde bir surettir (Kondıbay 2008: 332).

Er Töştük masalının Kazak, Kırgız ve Tatar varyantlarını karşılaştırmalı olarak tahlil ettiğimiz bir makalemizde mitolojideki ejderha ve yılanlar hakkında bir değerlendirme yapmış ve başkahramanın "Yılan Bapı Han"ın yurduna ve yer altına yolculuk yapmasının anlamı üzerinde durmuştuk (Aymuxambet 2019: 153-159). Bu masalın Tatar varyantında ejderha yılanın Töştük'ü çağırması, kendilerini tehdit eden yıkıcı güçten kurtulma çabasıdır. Töştük, bu şartı yerine getirir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, ejderhanın yeraltı hükümdarlığının başı olarak görülmesi Kazakların Er Töştük masalına özgüdür.

Yedi başlı ejderha ile savaşmaya kalkışan kahramanlardan bir diğeri Salur Kazan'dır. Dede Korkut Kitabı'nın yeni bulunan Türkistan nüshasında, 13. destan kabul edilen anlatmada Salur Kazan'ın yedi başlı ejderha ile savaşı anlatılmaktadır. Bu destanı araştıran kişi halk bilimci Metin Ekici'dir. Metin Ekici'nin "Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Nüshası" adlı araştırmasında ilk dikkati çeken unsur "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi" adlı destandır (Ekici 2019: 200). Dede Korkut Kitabı'nda Salur Kazan'dan ayrıca bahsedilmekte olup, Korkut Ata onun kahramanlığını ve yöneticiliğini Dede Korkut Kitabı'nın diğer iki nüshasındaki iki anlatmada hikâye etmiştir.

Yedi başlı ejderha veya ejderha ile savaş hakkında Kazak araştırmacılarından A. Margulan da durmuştur. A. Margulan'ın örnek gösterdiği şu satırlara bakacak olursak, Salur Kazan Batır'ın yiğitliği ve ejderhayı yenışı şöyle tasvir edilmektedir:

*Mavi gökyüzünden inip geldi ulu yılan,
Her insanı yutar idi gördüğü zaman*

Salur Kazan başını kesti vermeyip aman (Margulan 1985:173)

"Salur Kazan'ın Esir Düşmesi ve Uruz'un (Kzk. Araz/Oraz) Onu Kurtarması" adlı destanda; Dede Korkut Kitabı Dresden nüshasındaki 11. destan, Kazan'ın kendi ağzından anlatılan bölümde şöyle denilmektedir:

*"Yedi başlı ejderhaya yetip vardım
Heybetinden sol gözüm yaşardı*

Ey gözüm, korkak gözüm, yaman gözüm

Bir yilandan korkacak ne var? Dedim" (Joldasbekov ve Şadiyeva 2019: 280-281)

Bu verilen örnekler Salur Kazan'ın yedi başlı ejderha ile mücadelesinden haber vermektedir. Fakat yeni bulunan nüshada tam da bu olayı anlatan, 13. destanın metni bulunmaktadır.

Türk dünyasındaki bu örneklerden sonra Kazak folklorunda ejderha karakterinin karşımıza çıktığı örnekler hakkında bilgi vermek ve onları değerlendirmek yerinde olacaktır.

Kazak destanlarından;

Kadim Destanlar: "Kubiğul", "Kissa Kulamergen";

Masallar: "Jalgız közdi däv", "Altın müyizdi küik"; "Er Töstik", "Ayudäv", "Kulatay batır", "Jartı Töstik", "Ayualpañ, Svdisalpañ, Tavditalpañ", "Deldaş batır", "Kökjan batır men aydaha";

Masalı Destanlar: "Kissa Jämşid", "Kissa Tahir", "Şahmaran", "Xikayat dastan Xatımtay", "Äbvğalisına, Äbilxaris", "Kissa Şakir, Şakirät", "Kissa Mälik Xasen", "Koyşı batır";

Aşk Destanları: "Seypilmälik", "Kissa Dandan", "Kissa Bahram", "Kissa Şaxizada".

Dini Destanlar: "Kissa Kaharman"

Hikâyeler: "Uykıdağı Batır", "Nurğizarın Bulbul" adlı anlatmaların hemen hepsinde ejderha tipi ve onun farklı özelliklere sahip görünüşleri hakkında bilgi bulunmaktadır.

Masallarda, ejderha çınar ağacının tepesindeki yuvada bulunan Simurg'un yavrularını yemek için ağaca tırmanırken kahraman tarafından öldürülür.

"Er Töştük" masalında şöyle anlatılır: "Pınarın başında büyük bir çınar vardır. Bir vakit bu çınarın tepesinden cıvıdama sesleri işitilir. Cıvıdama sesleri, kuş yavrularının sesidir. Bunları yemek için bir ejderha ağaca tırmanırken Er Töştük yayını almış ve tırmanmakta olan ejderhanın iki gözünün arasına alıp onu vurmuş. Ejderha, pat diye, yere düşmüş. Ejderhanın yere düştüğünü görünce yavrular cıvıdamayı bırakmışlar. Er Töştük de uzanıp uykuya dalmış" (Babalar Sözi 2011: 31). Bu olay Töştük'ün yeraltı dünyasından yerüstü dünyasına dönüş yolundayken meydana gelir. Karakuş (veya Simurg)

her yıl bir yavru yavrular imiş. Sonra yavrularına yiyecek bulmak için uzaklara uçup yalnızca ayda bir defa geri dönmeye imkân bulur imiş. Civarda yaşayan ve Karakuş'un bu uzun süreli gidişlerini fark eden bir ejderha her yıl onun yavrularını yiyip gidermiş. Karakuş bu duruma çok üzülmüş, geri döndüğünde yavrularını bulamayınca günlerce ağlar durur imiş (Babalar Sözi 2011: 31). "*Kökcan Batır ile Ejderha*" masalında ise şöyle anlatılır; "*Sabah erkenden kalkıp baksa, sırtlarına bindikleri atlarıyla yüklerini taşıyan develeri yok. Puslu dağ, sessiz bozkırda oraya buraya koşturup mallarını aradı ama bulamadı. Velhasıl, telaş içinde bağıra çağıra yürüyüp bir uçurum kenarına geldiğinde, bir ejderhanın tüm hayvanları toplayıp onlara sahip çıktığını ve ağzıyla kendi kuyruğunu dişlemiş bir vaziyette kıvrılmış yattığını gördü.*"

İhtiyar adam, ejderhaya doğru yaklaşıp; "Ey melun! Hiç olmazsa malımın yarısını geri versen ya!" deyip ejderhaya yalvardı. O anda ejderha dile gelip insan gibi konuşmaya başladı ve şöyle dedi:

*- Eğer en küçük oğlun Kökcan Batır'ı bana verirsen, malımın hepsini geri veririm.
- Olur, vereyim, der ihtiyar.*" (Babalar Sözi 2011: 91-92).

Kubıgül Destanında:

*"O geldiği taraftan,
Ajigir'in bu yanından,
Bozca dağın belinden,
Bütün silahlarını kuşanmış,
Bir ejderha var başlarında,
Gördü bahadır yılanı.
Yedi başlı ejderha,
Çocuğu görünce gücünü gösterdi,
Bütün gücüyle saldırdı"* (Babalar Sözi 2008: 227).

Destanda kahraman Kubıgül, yedi başlı ejderha ile ikinci defa dövüşür:

*"Mesken dinmiş suda yaşar,
Yedi başlı ejderha,
Suda yatan yılan var;
Boş kaygıdan fayda yok
Endişeyle ağlama"* (Babalar Sözi 2008: 295).

Kubıgül destanında karşımıza çıkan yedi başlı ejderha ana kahraman değildir. Dikkati çeken ilk özellik ejderhanın yedi başlı olmasıdır. Yedi sayısının Kazak halkı için kutsal olduğu bilinmektedir. Yedi sayısı ile ilgili dilsel kullanımda birçok deyim, tamlama ve kavramla karşılaşmak da mümkündür. Örneğin "*yedi hazine*", "*yedi kat gök*", "*yedi kıtlık*", "*yedi amel*" vb. gibi.

Kazak halkı kadim dünya tasavvuru ile düşünce yapısına uygun bir biçimde yedi sayısını kutsal kabul edip kendi gündelik hayatındaki geleneklerinde de çokça kullanmıştır. Kazak kahramanlık masallarında yedi başlı ejderhadan başka "*yedi başlı yalmavuz*", "*yedi başlı dev*" vb. gibi karakterler de birçok kez karşımıza çıkmaktadır.

Kazak düşünce yapısında yedi sayısı yalnızca iyilik ve iyi davranış için kullanılmayıp düşmanın gücünü ve azametini göstermek için de kullanılmaktadır. Ejderha, büyük güç sahibi, yeraltı dünyasının kötücül bireyidir. Yedi sayısı burada ejderhanın olağanüstü gücünü, korkunçluğunu göstermek maksadıyla kullanılmaktadır. Ağzından saçtığı ateş yoluyla evrenin yaradılışındaki dört unsurdan birinin, yok edip mahvedici unsur ateş olduğu ustaca gösterilmiştir. Ejderhanın yedi başlı olması, ağzından ateş püskürtmesi bu düşünceyle ilgili olmalıdır.

İ. V. Stebleva ejderha hakkında şöyle demektedir; “*Yılan tipinin farklı bir tür gelişmiş şekli olarak görülen ejderha tasviri bütün dünyaya yayılmıştır. İki tipin de temel mitolojik soylu olma fikriyle ve su unsuru ile ilişkilidir*” (Stebleva 2002: 24). Bu fikre uygun biçimde Kazak destanlarından “Kubiğül Destanı”nda da yedi başlı ejderhanın yaşadığı yerin su olduğu anlatılmıştır.

Kobılandı Batır Destanı’nda yedi başlı ejderha şöyle tasvir edilmektedir:

*“Beyan edip söyledi:
Dağ başında görünen,
Kümelenmiş kara bulut,
Ejderhanın sırtı imiş.
Dağ başındaki gölge
İşte şu iki oba/kurgan
Ejderhanın avurdu imiş.
Yanıp duran ateş,
Ağzından çıkan dudağı/dili imiş.
Dumanlayan gökyüzünü
Burnundan çıkan nefesi imiş.
Dağ başında parıldayıp
Görünmekte olan göl
Ejderhanın gözü imiş.
Altmış çukur büyüklüğünde
Uzanmış yılan gibi yatan
O zalimin, kendisi imiş”* (Babalar Sözi 2006: 215).

Bu parçada ejderha alp tipinde tanıtılmıştır. Bu dizelerde ayrıntılı olarak verilmiş olan tasvir yöntemi dinleyiciyi etkilemek ve dikkati doğrudan ejderhanın üzerine çekmek maksadıyla kullanılmıştır. Ejderhanın vücudunun büyük kara bulutlara benzetilmesi, iki oba/kurganın ejderhanın avurdu olması, ateşin ejderhanın dudağı olması, gölün ejderhanın gözleri olarak tasvir edilmesi sadece okuyucunun hayal gücünü beslemekle kalmayıp ejderhanın ne denli büyük olduğunu da göstermektedir. Kahramanlık destanlarında halkı koruyan kahramanların tasvirleri nasıl ulu bir şekilde gösteriliyorsa, dünyayı yok eden kötü karakterdeki ejderhanın görüntüsü de kahramanlardan daha alt seviyede gösterilmiştir.

Kazak halk anlatmalarında karşılaşılan ejderhanın yaşadığı yer kolayca ulaşılabilen yerler değildir. Kahraman, ejderhanın yuvasını bulmak için mecburen uzun yollardan, çöllerden hatta ve hatta dağlardan aşarak bin bir zorlukla onun yaşadığı yere ulaşabilmektedir. Örneğin “Karasay-Kaziy Destanı”nda yedi başlı ejderhanın yuvası şöyle tasvir edilir:

*“Karasay o vakit güldü
Güle güle söylemeye başladı.
- Ben anama varayım,
Kulağına salayım.
Dünyada var mı imiş?
Anneme gidip sorayım.
O vakit yaşlı kadın söyledi:
- Altmış günlük yolu var
Altı günlük çölü var
Küygentav’ın başında
Ejderhanın ini var.*

Yedi başlı ejderha

İşte orada bulunur” (Babalar Sözi 2007: 377).

Bu örnekte görüldüğü gibi kahraman ejderhayı bulmak için uzun bir yola çıkmak zorundadır ve kahramanın ejderhayı bulması kolay değildir. Bu yolda birçok sınavdan geçip, birçok tehlike atlattı kendisinin dayanıklı, verdiği sözden dönmeyen ve azimli olduğunu kanıtlayarak uzaktaki ejderhanın yerine ulaşır. Başka bir deyişle, ejderhaya giden yol, gerçek bir kahraman olduğunu kanıtlanmanın yoludur. Bu durumda ilk dikkat çeken şey kötülüğün pusuda olması ve onu sadece alp, güç sahibi ve bilge düşüncenin lideri olan yenebilir.

*“Geleceğini biliyordum,
Toprağı tutuşturup taşları yaktım,
Buna rağmen geri çekilmedin.
Kuyruğumla yeri dövüp,
Yeri tutuşturup taş yağdırdım.
Buna rağmen geri çekilmedin,
Geri döneceğim demedin” (Babalar Sözi 2007: 379).*

“Karasay-Kaziy Destanı”nda kahramanın gelmekte olduğunu sezen ejderha kahramanı sınamak isteyerek toprağı tutuşturup taşları yaksa dahi kahraman geri adım atmaz. Kahramanın gelme amacı; aşeren yengesine ejderhanın yüreğini alıp götürmektir. Fakat başka anlatılardan farklı olarak ejderha, kahraman ile gücünü sınamaz ve kuyruğundan bir parça keserek verir. Ejderhanın bu hareketinden, her yaratılarda iyi ve kötü özelliklerin bir arada bulunduğunu anlamaktayız. Kahramanın yengesine aşerdiği yiyeceği yedirebilmek için kendi canını feda etmeye hazır olması, erkeklerin erlik borcunun bir yansıması, gelecek nesil için yapmaya hazır olduğu görev olarak masaldaki motifte örtük bir şekilde gösterilmiştir.

“Jağız Közdi Dav (Tek Gözli Dev)” adlı kahramanlık masalında yedi başlı ejderha kötülüğün sembolü olarak görülmektedir. Ejderha her yıl halk arasından bir kızı kaçıtır. Kızlardan birinin ağabeyi padişahın kızı ile evlenmek ister ve evden ayrılır. Üç aydan fazla bir süre kendisinden hiç haber gelmez. Bunun üzerine küçük erkek kardeşi de ağabeyini aramaya çıkar. İnsanlara sora sora ağabeyinin ejderhaya doğru gittiğini öğrenir ve kendisi de ejderhanın yuvasına gitmek üzere yola çıkar:

“Oraya vardığında büyük bir kazan fokur fokur kaynamakta imiş. Eline geçirdiği insanları bağlayıp kazanın içinde her gün birini pişirip yiyormuş. Çocuk sıranın ağabeyine geldiğini anlamış. O vakitler, yedi başlı ejderhanın derin bir uykuda olduğu günler imiş. Bağlı durumdaki ağabeyini çözüp birlikte yedi başlı ejderha ile savaşmaya hazırlanmışlar. Uyumakta olan yedi başlı ejderhanın iki başını kesmişler. Ejderhanın geriye kalan başları homurdanarak yükselmiş ve birinden rüzgâr, birinden su, birinden ateş çıkmış. Üç gün üç gece savaşan kahramanlar ejderhayı yenmişler” (Babalar Sözi 2011:70).

Bu anlatmadan hayatın anlamını açıkça kavrayabilmekteyiz. Kadın daima hayatın devamı, bereketin sembolüdür. Ejderhanın bu derece önemli bir yaşamı çalması, iyiliği yok etmesi onun kötü niyetinden doğan bir harekettir. Kızı kurtarmak için kahramanın yola çıkması ise, toplumun temel taşının erkek olduğunun yansımasıdır. Kahramanın, ejderhanın kurbanı olması, iyiliğin saltanatının daim olmayacağını simgesidir. Kahramanın küçük erkek kardeşinin yardıma gelmesi de birliğin olduğu yerde zaferin mutlak olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. İki kahramanın ejderha ile üç gün üç gece savaşması olayın en üst noktasıdır. Kötülüğün kaynağının derin, karanlık yer altında gizli olması ve onu yenmenin çok zor olması, iki bahadırın kanlı savaşına dayandırılarak güzel

bir şekilde işlenip aktarılmıştır. Ejderha görüntüsü üzerinden iyi ile kötünün yansıması sırayla gösterilmiştir.

V. Ya. Propp'un düşüncesine göre ejderhanın kızı kaçırması; “*Eski düşünce biçimiyle eşdeğer olarak genetik yönden ölüm ile ilgisi olan karakterdeki yılan, kızı alıp kaçar. Bu motiflerin bütün toplumlarda tekrarlanması, mitolojik düşüncenin yansımasıdır. Eski düşünce yapısı en başta tek boyutta iken daha sonraları bazı halkların folklorunda, tarihinde, bazı anlatılarda ve motiflerde korunmuş olsa da kimi topluluklarda zaman içinde belirsizleşmiş, bazı masallar sayesinde günümüze ulaşmıştır.*” (Propp 2005:1506). Buraya kadarki bölümü özetlememiz gerekirse, ejderha tipinin bütün dünya halklarının sözlü edebiyatlarında görülmesi, onun aynı kökten büyüüp zenginleşen bir mefkûre olan yaratılışın yansıması olduğunu göstermektedir.

Başkahramanın ejderha ile savaşması motifine folklorik ürünlerde sıkça rastlamaktayız. Birçok masalda anlatının yükselen anı veya esas olayı olarak görülür. Kulatay Batır adlı kahramanlık masalında başkahraman ile ejderha şöyle tasvir edilir:

Bir saat sonra ejderhanın gelmekte olduğunu gördü ve onun önünü kesti. Kulatay Batır doğruca kılıcını eline alıp karşısına çıkan ejderhanın başını koparmaya çalışır ve başını kesip alır. Üçünün önüne başı bölüp atar Burada kahraman zorunlu bir zafere erişmiştir. Hatta pek çok kahramanlık masalında kahraman ile ejderhanın savaşı uzun sürmez. Kahraman kılıcı ile ejderhayı tek vuruşta öldürür. Örneğin; “*Öyleyse, bu yaratıktan kurtarayım.*” dedi Sariat.^[1] “*Bunun için bir kılıç bir kalkan getirin*” dedi. Deminkiler sevine sevine kılıç ile kalkanı getirdiler. Sariat gidip ejderhanın ağzına soktuğu kılıcını bir hamlede ejderhanın diğer tarafından çıkardı” (Babalar Sözi 2011: 1576). “*Ayualpan, Suwdısalpan, Tawdıalpan*” adlı masaldan bir parça örnek verecek olursak: “*Ben ejderhayı kuyudan çıktığında ikiye ayırıp yere yıkayım dedi, Ayualpan. Böylece kılıcını havaya kaldırıp sımsıkı tutarak beklemeye başladı. Ejderha uzun ak sırık gibi birden çıkarak Ayualpan'ı yutuverdi. Kendinden geçen Ayualpan, elindeki kılıç ile ejderhayı ağzından başlayıp ta kuyruğuna kadar kesti. Ejderha öldü, Ayualpan onu gömdü*” (Babalar Sözi 2011: 1766). Ayualpan Batır, Cermistan'ı bulmak için halat yardımı ile kuyuya iner. Düşmanını yenmişken ağabeylerinin ihanetine uğrayıp kuyudan çıkamaz. Bir kız ona akıl verir ve patika gibi bir yoldan sürünerek yer altına düşüverir. Yer altında bir halk vardır, onlar ejderhadan korktuğu için kuyudan su alamamaktadırlar. Ayualpan hiç düşünmeden ejderhayı kuyudan çıkarıp onu yok eder ve zafer kazanır. Tek bir ejderhanın bütün halka zulmetmesi, kahramanın öz ağabeylerinin onu uçuruma itmesi, kötü niyetli zalimlerin tasviri, ejderha karakteri ve ağabeylerinin hareketi ile anlatılmıştır.

Kahramanın ejderha ile savaşı “Deldaş Batır” adlı kahramanlık masalında da görülmektedir: “*Zalimlere düşman olan Deldaş korkmadan atından inerek elmas kalkanını eline alıp öküz gibi iriyarı, uzunluğu iki urgan boyu kadar olan ejderhanın yanına gider. Ejderha çınar ağacından inip Deldaş'ı yutmak ister. Deldaş ‘Hadi yapabiliyorsan yut sana’ deyip korkuya kapılmadan uzun elmas kalkanını yatay şekilde tutarak ejderhanın ağzına girmiş. Elmas hançer ejderhanın ağzından başlayıp keserek kuyruğundan çıkmış*” (Babalar Sözi 2011: 185).

Yukarıda verilen örneklerde kahraman ile ejderhanın savaşında kahraman kendi silahı ile ejderhayı kolay bir şekilde yener. Hangi masala bakarsak bakalım uzun süren bir savaş tasvir edilmemektedir. Hatta okuyucu da kahramanın yeneceğini sezinleyecek durumdadır. Kahramanın ejderhayı yenmesi şarttır. Kahramanın düşmanı ejderhadır ve ejderhayı yenerek emeline ulaşır.

Kahramanın silahı kılıç ve ok/yaydır. Kahramanın yayı kullanışı da yerinde bir davranıştır; mesafeyi koruyup düşmanı uzaktan yenmeye yaraması bunun en büyük

sebebidir. "Uyurken bir ara sert bir kükreme sesi ile uyandı. Doğrulup bakınca, sesin sahibinin uzunluğu ile büyüklüğünden aynı bir dev ejderha olduğunu anladı. Kükreyerek ağaca çıkmakta olan ejderhayı görünce yayı ve oku ile onu vurdu. Ejderha ikiye bölünüp yere düştü, sonra kendisi ağaca çıktı" (Propp 2005: 160). Ejderhayı yenme sürecinde kahramanların silahları önemli bir görevi yerine getirir. Bu, insanın yalnızca bilek gücü ile yenemeyeceği şeklindeki düşünceden kaynaklanmış olmalıdır. Kahramanın kendisi nereli ve ne kadar güçlü olursa olsun, düşmanı silahsız yenmeye gücü yetmez. Bu, insan ne kadar akıllı olursa olsun, bilinçsiz sonuca ulaşamaz şeklindeki düşüncenin bir sonucudur. Öyleyse kahramanın gücünü silahı ile artırarak vermek millî değerlerin bir tür tasviridir.

Yine dikkat çeken bir başka konu, ejderhanın yer altında yaşıyor oluşudur. "Jartı Töştük" adlı kahramanlık masalının diğer masallardan farklı noktalarına değinerek bu konuya açıklık getirelim. Bu masalın içeriğinde, iki farklı yerde ejderha tipi karşımıza çıkar. Birinci ejderha kalıplaşmış bir biçimde Simurg kuşunun yavrularını yemeye tırmanmakta olan ejderha tipi, ikinci ejderha tasviri ise saf kötülüğü sembolize eden tiptir. Birinci ejderhayı kahraman ok ve yay ile kolayca yener. Yavruları kurtarmayı başaran kahramana Simurg kanat uçlarını vermek ister. Bunun üzerine kahramanın isteği şöyle anlatılır; "Jartı Töştük: 'Sıra sıra göçmekte olan halk gördüm. Birinci sırada gençler, kız şarkı söyleyip gidiyordu. İkinci sırada yiğitler ve gelinler, üçüncü sırada ihtiyarlar, nine-ler hepsi de şarkılar söyleyip gidiyordu. Onları arayarak geliyorum. Buna ek olarak, yeraltındaki tek gözünün koyun boyunlu Kulaşolak'ını arıyorum' dedi. O zaman Simurg söyle söyledi; 'Ey dostum, ilk aradığın halk geçip giden dünyanın artıklarıdır, diriye bırak ölüler bile onlara katılmaz' dedi. 'Fakat o yeraltındaki tek gözünün koyun boyunlu Kulaşolak'ını alacağım dersen seni götürüyüm, ama benim halim yok" (Babalar Sözi 2011: 161). Bu kahramanlık destanının bir farklılığı Simurg kuşunun kahramanı yer altına götürmesidir. Kalıplaşmış anlatıya göre, genellikle Simurg kuşu kahramanı yer altından kendi dünyasına, yani yeryüzüne getirmektedir. Bu olaylar zinciri "Er Töştük"; "Ayu dev", "Kulatay Batır", "Ayualpan, Suwdısalpan, Tawdıalpan", "Deldaş Batır" vb. masallarda yer almaktadır. Fakat "Jartı Töştük" masalının kalıplaşmış anlatı kahramanları, yani Simurg kuşu, Bayterek (Çınar Ağacı) ve Ejderha diğer masallarla doğrudan aynı şekilde tekrar etse de sadece Simurg kuşunun görevi biraz olsa da değişmiştir. Bizim düşünmemize göre, Simurg kuşu insanın ruhani dünyasının bir yansımasıdır. Böyle düşünmemizin sebebi, kahramanı yer altı dünyasına götürmesi iç dünyasının uyanması, yani ruhun tesiridir. Fakat Simurg kuşunun dile gelip kahramanla sohbet edışı gerçek anlamda kahramanın iç dünyasının kendi düşünceleri üzerinden dışavurumudur. Masalda böyle durumları etkili bir şekilde vermek için mecburen Simurg kuşu tipi gibi ek karakterlerden yararlanmak söz konusu edilmiş olmalıdır. başlı başına anlaşılır bir durumdur.

"Kökcan Batır ile Aydahar" masalında ejderha insan gibi konuşur. "O anda ejderha dile gelip insan gibi konuşup şöyle dedi:

"- Malının hepsini geri vereceğim. Eğer küçük oğlun Kökcan Batır'ı bana verirsen!" (Babalar Sözi 2011: 72). Kökcan Batır'ın babası çaresizce bunu kabul eder. Ertesi gün Kökcan kendi başına ejderhayı aramaya çıkar. Bu masaldaki bir farklılık kahraman ile ejderhanın savaşmamasıdır. Ejderha, kahraman Kökcan'ı altın saçlı kızı getirmesi için gönderir. Bu masaldaki olaylar zinciri oldukça zengin ve etkilidir. Zira Ejderha, bahadırın babasından en değerli ve en özel kişiyi istemiştir. Fakat babasının hiç düşünmeden kendi kanından gelen oğlunu halkı için ejderhaya kurban edışı sadece gerçek kahramana has bir özelliktir. İşte bu hareketi ejderha ile bahadırın arasındaki kaçınılmaz savaşı geçip öne

çıkılmaktadır. Olay örgüsüne yeni bir ruh katılmaktadır. Yani dinleyiciye birden tesir etmesi yoluyla farklılaşır.

“Jartı Töştük” masalında ejderha kötülüğün sembolü olarak tasvir edilir. Halkın yüreğine korku duygusu yerleştiren ejderha çevresindeki insanları ve hayvanları yok eden açgözlü bir yaratıktır. Masaldan örnek verecek olursak; “*O vakit Töştük doğrulup olanca gücüyle bağırды. Ejderha o anda uyanıp kükreyerek ağzını açıp Töştük’ü içine doğru çekti. Orada bulunan insanlar, hayvanlar, uçan kuşlar, koşmakta olan hayvanlar dahi ejderhanın içine çekildiler. Jartı Töştük de atının üzerinden üç kez yuvarlandı. Sonra yedi katlı ak kalkanını açarak yatay bir şekle sokup tam ortasından tuttu ve ejderhanın içine doğru girdi. Ejderha da yutmaya devam etti. Velhasıl, Töştük’ün tuttuğu kalkan ejderhayı ortadan kese kese ilerledi ve kuyruğundan çıkararak onu ikiye ayırdı. Ejderha da ikiye bölünüp öldü*” (Babalar Sözi 2011: 163).

Ejderhanın güçsüz yanını bulmak kolay değildir. “Koyşu Batır” adlı kahramanlık masalında ejderhanın zayıf noktası sorgucunda gizli tuttuğu canıdır. Masaldan kısa bir örnek verecek olursak: “*Gördü ki, ejderha çınar ağacının dibinde tam da kendi altında kıpırdamaya başlayıp zehir saça saça yürümektedir. Ejderha, kıpırdandığında çoban afallayıp çok fena korktu. Oturduğu daldan doğrulup bir sonraki dal parçasına geçmeye çalışırken dal kopuverdi ve çoban, ağacın altındaki ejderhanın sırtına biniverdi. Çoban, az da olsa kafasını kaldırıp sallaya sallaya yürüyen ejderhanın sorgucundan tutabildi. Ejderha, uysallaşmaya başladı. Meğer ejderhanın canı/kalbi sorgucunda imiş. Çoban sorgucu sıkıp asılınca uysallaştığını, gevşetince ejderhanın kuyruğunun debelendiğini gördü. Çoban, bir müddet sonra ejderhanın sorgucunu kullanmayı öğrendikten sonra onu sıkıp çekerek ejderhanın kuyruğunu kılıcıyla kesti*” (Babalar Sözi 2011: 251). Bu parçadan, çobanın yalnızca bir kahraman değil, aynı zamanda zeki ve çevik olduğunu anlamak mümkündür. Beklemediği bir anda ağaçtan ejderhanın üstüne düşse dahi çabucak tepki verip ne kadar zeki ve çevik olduğunu ispatlamaktadır. Çobanın ağaçtan düşmesi talih-sizliğinin başlangıcıdır. Fakat bu şanssızlıktan başka bir şans doğar. O, ejderhanın canının saklı olduğu yeri bulur ve başarıya ulaşır. Bunun gibi ilginç olaylar esas itibarıyla olayı geliştirmek, bize göre, dinleyiciyi meraklandırarak fark ettirmeden ders vermeye çalışmak içindir.

Navşa Batır adlı kahramanlık masalında ejderha ile bahadırın savaşı çok iyi tasvir edilmiştir. Bu anlatıdan bir örnek verecek olursak; “*Navşa korkuya kapılan yol arkadaşlarını kendi görebileceği bir yere saklayıp eline kılıç alarak tek başına ve yaya olarak ejderhaya doğru gider. Uzun bir süre ne Navşa ne ejderha ortada görünmez. Bir süre sonra Navşa gelir. Rengi kaçmış vaziyettedir. Yoldaşları hep bir ağızdan ne olduğunu sorduğunda düşmanın başını kestim ama kesmez olaydım. Kuyruğuyla vurup beni fena hale soktu. Kendime gelip gözümü açtığımda kuyruğu üstündeydi. Giderken hiç korkmadan gitmişim. Yaklaşınca beni nefesi ile kendine çekti. Ağzına düşmeden önce kafasına vurmaya başardım. Ama birdenbire kuyruğuyla vurup beni yere yıktı*” (Babalar Sözi 2011: 395). Bu parçada kahraman iki gölün arasında yaşayan ejderha ile karşılaşır. Navşa Batır kendisinin korkusuz bir kahraman olduğunu kanıtlar. Çünkü arkadaşları ejderhadan korkup yaklaşmaya yanaşmazlar. Bu masaldaki dikkat çekici bir nokta, kahramanın da ejderhadan darbe alması ve bu durumu kalabalığın önünden yiğitçe kabullenmiş olmasıdır.

Mitolojideki yılan tipinin de ejderha ile birçok ortak noktası vardır. Ejderha, bahsi geçen mitolojik yılanın sonraki şeklidir. Bununla konuda S. Kondıbay’ın düşüncelerine bakacak olursak; “Kazak halk anlatmaları ve halk inanışlarında ejderha ile ilgili farklı tasvirlerin, fonksiyonların varlığının yılanla ilgili olduğu söylenir. Bundan dolayı ejderha

ile yılanı pek çok durumda tek tek değil, bütün bir kültürün örnekleri olarak incelemek veya değerlendirmek mümkündür” (Kondıbay 2008: 341). Yılan, en eski mitik motiflerden biridir. Mit karakteri olarak iyi ve kötü özelliklere sahip olabilir ve Türk mitolojisindeki temel unsurlardan biridir. Çoğunlukla kutsal, değerli ruh şeklinde görülmektedir. Bununla ilgili anlatılar en eski devirlere dayanan anlatılarda sıkça görülür. Burada başkahramanlar yeraltında gideler ve yılanlara, onların hükümdarlığına tabi olurlar. Genel olarak mitolojide yeraltını “yılanlar memleketi, yılanlar padişahlığı” ile ilişkilendirme düşüncesi vardır. Kazak halkı yılanı ikinci bir şekilde, insana kötülük yapan, üstünlüğün/kendini beğenmişliğin, art niyetlilik ve kindarlığın sembolü olarak da algılamaktadır.

Tüm bu düşüncelerin altında yılan ve ejderhayı kutlu sayan halklara ait bakış açısı ve bu halkların sembolü olduğu düşüncesi yatıyor gibi gözükmektedir. “Kırlangıcın kuyruğu niye Çatal?” masalında yılan kötücül bir yaratıktır. Burada yılanı değer verilmemiştir. Yılan kırlangıcın kuyruğunu ısırarak çatalı bir hale soktuğundan beri insanlar yılan görse başını ezip öldürmüşlerdir, bu yüzden kırlangıç insanları dost bilip onların evine yuva yapmaktadır (Babalar Sözi 2011: 55).

Kazaklar, yılanı kutsal kabul edip ona hürmet ederler. Eve giren yılanın kafasına süt dökerek evden çıkarırlar, ama ona zarar vermezler. Hatta şehirlerde bile yılanı öldürmezler. Eğer ona zarar verirse, diğer yılanların gelip öldürülen yılanın intikamını alacağına inanırlar. Rüya da görülen yılanı ervah, kutsal işaret olarak kabul etme inancı da vardır. Altın olan yerde yılan olduğu düşüncesi de hâkimdir. Öyle ki, yılan altın iyisi olarak kabul edilir. Folklardaki yılanlar hükümdarlığı hakkındaki motifler insanların erken devirlerdeki düşünce yapısında yılanın ölümler diyarının bekçisi şeklindeki düşünce ile ilgili olsa gerektir. Bu düşünce günümüzde Kazakların yılanı kutsal görüp ona hürmet göstermesi biçiminde tezahür etmektedir.

"Şahmaran" adlı destansı hikâyede yılanın ejderhanın bir türü olarak söz edilir. "*İfrit dedikleri ejderhanın güçlüsü, pek zehirli keskin dişlisi, padişahları yanında yapılan hizmetin doğrusunu bilen akıllısı idi.*

İfrit yılanların ortasına gelip bir tabak koyar.

Merhametli padişah buymuş hal

Yılanların padişahı Şahmaran” (Babalar Sözi 2004: 30).

Ejderha, yılanların padişahı Şahmaran'a itaat eder. Şahmaran'ın dış görüntüsü başı insan, gövdesi yılan şeklindedir. İnsanların konuşmalarını anlayıp insan gibi konuşabilir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta, Şahmaran'ın insan gibi konuşmasıdır. Bu, antropomorfik düşüncenin en eski devirlerde başladığını gösterir. İkinci olarak yılanların da insanlar gibi yaşadığını, kendi hükümdarlıkları olduğunu ve yer altında da bir hayat olduğunu düşündürmektedir.

“Babalar Sözi” adlı serinin “Kiyal-Ğajayıp Ertegiler” adlı cildinde “Şayamardan Padişah” adlı bir masal vardır. Bu masaldan bir parça örnek verelim; “*Bir vakit dışarıdan bir gürlütlü gelir. Çocuk gözlerini açıp baksa, dışarıda birçok ejderha vardır. Biri ben yiyeceğim, öbürü ben giyeceğim deyip durmaktadır. Bütün ejderhalar kapıya doğru hücum etmiş. Çocuk” Şimdi beni yiyecekler” diye düşünür ve korkudan ödü patlar. O, küçük sarı baş yılanı imiş. Oradaki ejderhaların padişahı imiş. Onun adı Şayamardan imiş”* (Babalar Sözi 2010:265).

Daha verdiğimiz örneklerle karşılaştıracak olursak, Şahmaran ile Şayamardan adlandırmaları fonetik bakımdan benzerdir. İki adlandırmada da "mar" sözü geçmektedir. Şah sözü Farsçada padişah, han anlamına gelmekte, mar, marı, mardan sözü ise yılan alanına gelmektedir. Yani “Omar Ata ile Şaxmardan (Şaximardan, Şayamardan,

Şaymerden) isimleri “Yılan baba”, “Yılan padişahı” karşılığında gelmektedir (Kondıbay 2008: 357).

“Mirzaş Batır” adlı tarihi şiirde tam tersi şekilde; ejderha yılanların padişahı olarak tasvir edilir.

“Saraylı yılan komutan

Zalim ejderha Yalmavuz

İyi ki geldin yanıma

Öleceğin yer seni it

Baldırlıköl'ün kıyası” (Babalar Sözi 2010: 267).

“Saraylı yılan” düşüncesi eski “yılan halkı, yılanlar ülkesi” şeklindeki düşüncenin masallarda değil, en başta kötü inanç ve inanç sisteminde korunmuş olan izler yoluyla görülür (Kondıbay 2008: 361).

Sonuç

Masallar, efsaneler, eski destanlar ve diğer halk anlatılarında yedi başlı ejderha ile mücadele etme ve onu yenmenin kahramana has bir yiğitlik olarak tasvir edilmesi basit bir anlatma unsuru değil, burada zulme, kötülüğe karşı iyiliğin ortaya çıkması ve zafere ulaşmasında büyük bir sır ve derin bir anlam vardır. Ejderhanın kötü niyetli olması üzerinden zalimliğin tasvirini en ince ayrıntılarıyla anlatılır. Ejderhanın bu tasvirini kendine karşı gelen kahramanın yiğitliğini, zekâsını ve aklını, büyük bir güç sahibi olduğunu göstermekle ustaca ilişkilendirilmiştir. Kahramanın esas maksadı huzur içinde yaşayan halkın huzurunu kaçıran, huzurunu bozan ejderha gibi kötü niyetli bir düşmandan kurtarmaktır. Bu mücadelede sadece iyi ile kötünün, güçsüz ile güçlüünün arasındaki çekişmeyi gösterilmeyip, dünyanın parçası olan yeraltı âlemini ejderha üzerinden, yeryüzünü de kahraman üzerinden, gökyüzü âlemini ise orada yaşayan Simurg üzerinden göstermektedir. Birbiri ile bitmez tükenmez bir mücadeleye içinde olan ejderha, bahadır ve Simurg üç âlemin karakterleri/kahramanlarıdır. Bu karakterleri yücelten toplum bu kahramanlar/karakterler etrafında tüm iyilik, yiğitlik vb. gibi özellikleri toplamış ve onlar üzerinden hayati ve elde edinilen tüm eski ve yeni tecrübeleri aktarmaya çalışmıştır.

Halk anlatmalarında, kahramanın yedi başlı ejderhayı öldürüp halkını kurtarması onun esaslı bir yiğit olmasının, halkını koruma görevini yerine getirmesinin bir yansıması olarak anlatılır. Kazak folklorundaki yerleşik motiflerden biri olarak korunmuş “yedi başlı ejderha ile savaş” yiğitlik ve mertliğin, insanlığın iyiliğe saygısının bir göstergesidir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %40; İkinci Yazar %30; Üçüncü Yazar %30.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aimukhambet, Zhanat. “Er Töstik Ertegisi: Kazak, Kırgız, Tatar Nuskaları”. Uwalihanov Kökşetaw Üniversitesi Habarşısı. Fililogiya Seriyası 4 (2019 Kış): 153-159.
- Ekici, Metin. Dede Korkut Kitabı: Türkistan/Türkmen Nüşhası. Soylamalar ve 13. Boy: Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi. İstanbul: Ötügen, 2019.
- Joldasbekov, Mirzatay ve Gülim Shadiyeva. Korkut Ata Kitabı: Drezden Nusukasının Transkripsiyası, Kazakşa Jañaşalğan Mätini, Sözdigi. Nur-Sultan: Kültegin Baspası, 2019.
- Babalar Sözi: Hikayalık Dastandar. Cilt 2, Astana: Foliand, 2004.
- Babalar sözi. Batırlar jırı. Cilt 37, Astana: Foliand, 2006.
- Babalar sözi. Batırlar jırı. Cilt 41, Astana: Foliand, 2007.
- Babalar sözi: Köne Epos. Cilt 52, Astana: Foliand, 2008.
- Babalar Sözi: Kiyal-Gajayıp Ertegiler. Cilt 62, Astana: Foliand, 2010.
- Babalar Sözi: Tarihi Jırlar. Cilt 63, Astana: Foliand, 2010.
- Babalar Sözi: Batırlık ertegiler. Cilt 75, Astana: Foliand, 2011.

Babalar Sözi: Hayuwanat Tuwralı Ertegiler. Cilt 73, Astana: Foliant, 2011.

Marğulan, Alkey. Ejelgi Jır-Anızdar. Almatı: Jazuwşı, 1985.

Norman, Doroti. Mifologiyadağı Simvolizm. Çev. A. Sadıkova. Almatı: Jazuwşı, 2005.

Propp, Vladimir. İstoriçeskiye korni volşebnoy skazki. Moskva: Labirint, 2005.

Kondıbay, Serikbol. Argıkazak Mifologiyası. Almatı: Arıs, 2008.

Stebleva, İya. Oçerki Turetskoy Mifologiy: Po Materialam Volşebnoy Skazki. Moskva: Vostoçnaya Literatura, 2002.